

Regeringen
Utbildningsdepartementet

Yttrande över betänkandet Allmänt fritidshem och fler elevers tillgång till utveckling, lärande och en meningsfull fritid (SOU 2022:61)

Dnr U2022/03802

Sammanfattning

Skolverket instämmer i utredningens förslag om att införa ett allmänt fritidshem som ger fler barn rätt att delta i fritidshemmets undervisning. Myndigheten har valt att lyfta vissa aspekter av förslaget som ur Skolverkets perspektiv anses vara särskilt värda att beakta med hänsyn till de utmaningar fritidshemmet har.

Utredningen pekar också på viktiga utvecklingsområden för att förbättra fritidshemmets kvalitet, bland annat det angelägna i att stärka det systematiska kvalitetsarbetet, möjligheten till utbildning för lärare i fritidshem på avancerad nivå, inrättande av en forskarskola, vikten av ändamålsenliga lokaler och en ökad kunskap om fritidshem och öppen fritidsverksamhet för 10–12 åringar.

Skolverket instämmer i att lokaler är en mycket viktig fråga för fritidshemmet, men har valt att avstyrka förslaget att införa ändamålsenliga lokaler i skollagen. Orsaken till det är att ändamålsenliga lokaler berör hela skolväsendet och att det blir komplicerat ur ett likvärdighetsperspektiv att det i skollagen bara skulle omfatta en verksamhet.

Skolverkets synpunkter

Skolverket yttrar sig endast över de förslag och bedömningar där myndigheten avstyrker förslaget eller tillstyrker förslaget men önskar lämna kommentarer.

Skolverket ställer sig överlag bakom utredningens bedömningar men har synpunkter på vissa delar. Synpunkterna redovisas nedan och följer dispositionen i betänkandet samt använder betänkandets rubriksättning.

6.5 Ett allmänt fritidshem bör införas

Skolverket tillstyrker utredningens förslag om att alla elever till och med vårterminen det år de fyller nio år ska erbjudas utbildning i fritidshem, det vill säga införandet av ett allmänt fritidshem. Förslaget utgår från alla barns rätt till en meningsfull fritid och ett allmänt fritidshem kan bidra till ökad likvärdighet. Skolverket ser positivt på att utredningen tydliggör att alla barn bör ha en egen rätt till undervisning i fritidshemmet oaktat vårdnadshavarnas behov av omsorg.

Myndigheten vill i sammanhanget lyfta att fritidshemmet också har en viktig roll i det kompensatoriska uppdraget. Lärandet i fritidshemmet ska i högre grad än i skolan vara situationsstyrt, upplevelsebaserat och grupporienterat, ett arbetssätt som är ett viktigt komplement till grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan för många elever. Fritidshemmets undervisning ska bland annat ge eleverna möjlighet att utveckla goda kamratrelationer samt känna trygghet i gruppen. Att alla elever, inte bara de vars vårdnadshavare arbetar eller studerar, får möjlighet att fördjupa goda relationer med andra elever och personal ser Skolverket som särskilt betydelsefullt ur ett likvärdighets- och kompensatoriskt perspektiv. Fritidshemmet har en viktig del i att alla elever tidigt får en skoltillvaro och fritid som är meningsfull och trygg, något som i sin tur stärker både individ och samhälle på kort och lång sikt.

Utredningen bedömer att den tidsomfattning i det allmänna fritidshemmet som föreslås inte kommer att leda till att vårdnadshavare i större omfattning säger upp platsen och endast nyttjar det avgiftsfria allmänna fritidshemmet. Skolverket vill samtidigt framhålla att det trots vad utredningen kommit fram till, kan finnas en risk för att ett allmänt fritidshem leder till att färre elever skrivs in i den avgiftsbelagda delen av verksamheten. Detta kan i sin tur få negativa konsekvenser för likvärdigheten. Likvärdigheten kan även påverkas utifrån vilken skolform eleverna deltar i, som till exempel skillnader i skoldagens längd och behov av skolskjuts mellan grundskola, grundsärskola, specialskola och sameskola.

Med utgångspunkt i osäkerheten om elevantal i det avgiftsfria och i avgiftsbelagda fritidshemmet samt dess konsekvenser för personalbehov vill Skolverket påpeka att det är viktigt att utvecklingen när det gäller elevantal följs noga för att kunna säkerställa att fritidshemmet ges rätt ekonomiska förutsättningar.

6.6 Levnadsvillkor som ytterligare grund för utökat behov av fritidshem

Skolverket tillstyrker förslaget om att införa levnadsvillkor som ytterligare grund för utökat behov av fritidshem med syftet att fler elever får tillgång till fritidshemmets verksamhet.

Myndigheten är samtidigt tveksam till om kriteriet levnadsvillkor medför att tolkningen blir lättare och mer likvärdig för huvudmännen jämfört med de

nuvarande skrivningarna i 5 och 6 §§ i skollagen. Det är även svårt att förutse alla konsekvenser utifrån att begreppet inte är tydligt definierat. Förslaget kan, enligt Skolverkets bedömning, behöva en tydligare definition.

7.2 En utökad informationsskyldighet för kommunerna i syfte att öka deltagandet i fritidshem

Skolverket tillstyrker utredningens förslag om att hemkommunen genom utökad informationsskyldighet ska informera om rätten till fritidshem och fritidshemmets uppdrag. För att nå den målgrupp av elever som idag inte deltar i verksamheten bedömer Skolverket att det kan krävas omfattande informationsinsatser till vårdnadshavare. Informationen måste vara tydlig i vad fritidshemmet kan erbjuda och vad vårdnadshavare och elever kan förvänta sig av verksamheten.

För att erbjudandet om fritidshem ska bli lockande är det av yttersta vikt att det i informationen framgår vad verksamheten innehåller och på vilket sätt den kan bidra positivt till den enskilda elevens skolgång och fritid. Vilka kunskaper och förmågor som eleven kan tillägna sig och vilka intressen som kan tillgodoses i verksamheten, såväl vad gäller förmågor som fritidsintressen, är exempel på områden som kan lyftas i informationen.

8.4 Förslag om ändamålsenliga lokaler

Skolverket avstyrker förslaget om att i skollagen införa krav på ändamålsenliga lokaler för fritidshem, samtidigt som myndigheten instämmer i att lokaler är en viktig fråga för fritidshem. Myndigheten har i utvärderingar konstaterat att det är en brist att lokalerna ofta är utformade utifrån skolans behov, något som minskar möjligheten att arbeta utifrån fritidshemmets uppdrag.¹ I sammanhanget är det viktigt att uppmärksamma att fritidshemmet också har ett uppdrag kring vila och rekreation och att somliga barn vistas i skolans och fritidshemmets lokaler stor del av sin vakna tid. Samtidigt menar Skolverket att det blir inkonsekvent att i skollagen reglera ändamålsenliga lokaler för endast vissa delar av skolväsendet och inte för andra, och avstyrker därför förslaget.

Skolverkets allmänna råd för fritidshem ger stöd och vägledning avseende lokaler och utemiljöer. Utöver Skolverkets allmänna råd ska huvudmän förhålla sig bland annat till Boverkets allmänna råd samt rekommendationer från SPSM (Specialpedagogiska skolmyndigheten) som arbetar med att göra skolmiljön, inklusive det fysiska rummet, bättre anpassad för barn med alla typer av funktionsnedsättningar. Skolverket delar utredningens bedömning av behovet av att sprida goda exempel på hur huvudmän skapar goda miljöer och ändamålsenliga lokaler.

¹ Skolverket (2018) *Nya läroplansdelar för fritidshemmet och förskoleklassen. En utvärdering av Skolverkets insatser samt implementeringen av läroplansdelen för fritidshemmet.*

8.6 Förslag om stöd för en ändamålsenlig lokalanvändning

Skolverket tillstyrker utredningens förslag om att ta fram stödmaterial när det gäller att ge eleverna en god miljö. Skolverket anser att det finns behov av att sprida goda exempel på hur huvudmän har skapat goda miljöer och ändamålsenlig lokalanvändning. Skolverket anser att detta stöd bör relatera till det stöd som Boverket och Specialpedagogiska skolmyndigheten tillhandahåller.

8.7 Förslag om stöd för att stärka det systematiska kvalitetsarbetet

Skolverket tillstyrker förslaget om att ta fram stödmaterial där hänsyn tas till skolmyndigheters uppdrag att utarbeta ett nationellt kvalitetssystem. Stödmaterialen ska stärka det systematiska kvalitetsarbetet i fritidshemmet.

Skolverket vill i sammanhanget lyfta fram att myndigheten under senare år har utvecklat stödet till fritidshemmet. Till exempel har det inom ramen för Skolverkets webbaserade processtöd, *Kvalitetsverkstaden*, tagits fram stöd till fritidshemmen. Skolverket har också tagit fram utbildningen *Leda och organisera fritidshem* som riktar sig till rektorer. Där utgör det systematiska kvalitetsarbetet en del i utbildningen.

8.8 Förslag om ändring av förordningen om kvalitetshöjande åtgärder i förskolan

Skolverket förespråkar generellt sett färre och mer sammanhållna statsbidrag.² Vi tillstyrker förslaget om att förordningen om kvalitetshöjande åtgärder i förskolan även ska omfatta fritidshemmet. Myndigheten delar utredningens bild av att medel för kvalitetshöjande åtgärder bör avsättas även till fritidshemmet för att kunna bibehålla och rekrytera personal, kompetensutveckla samt bibehålla och utveckla en god miljö. Om regelverket ändras anser Skolverket att det bör göras i samband med att bidragsåret påbörjas den 1 januari. Skolverket förordar i så fall att förordningen träder i kraft under hösten 2023 eller hösten 2024 och att det beslutas om övergångsbestämmelser. Det skulle medföra att Skolverket kan besluta om bidragsramar innan årsskiftet utan att de nya reglerna påverkar medel som Skolverket redan beslutat om.

9.6.1 Fritidshemmets läroplan, del 4, bör ses över

Skolverket tillstyrker förslaget att myndigheten ska ges i uppdrag att göra ett förtydligande av lärarens särskilda ansvar och arbetslagets gemensamma ansvar. Utredningen föreslår att förtydligandet görs i läroplanens del 4. Skolverket förordar, i enighet med sitt tidigare remissyttrande om SOU 2020:34, att ett förtydligande i stället görs i läroplanens del 2 då det motsvarar bättre den uppbyggnad läroplanen har. Det är i läroplanens del 2 som regleringen sker gällande riktlinjerna för det ansvar lärare och alla som arbetar i skolan, har. I del 4 i läroplanen att förtydligas syftet med och det centrala innehållet i

² Rapport 455 (2017). Skolverkets lägesbedömning 2017 (Skolverket).

undervisningen. Därmed bedömer vi att det föreslagna förtydligandet platsar bättre i del 2 av läroplanen.

På Skolverkets vägnar

Peter Fredriksson
Generaldirektör

Magnus Söderman
Undervisningsråd

I ärendets slutliga handläggning har även avdelningschefen Anna Westerholm, chefsjuristen Eva Westberg, enhetschefen Roger Persson och avdelningssamordnare Katalin Bellaagh deltagit.